

Ks. ARKADIUSZ DOMASZK SDB
Wydział Prawa Kanonicznego
UKSW Warszawa

KIEROWNICTWO DUCHOWE ALUMNÓW SEMINARIÓW DUCHOWNYCH I ZAKONNIKÓW W PRAWIE KANONICZNYM (II): ZACHOWANIE TAJEMNICY¹

1. WSTĘP

Alumni seminariów duchownych i zakonnicy w formacji początkowej w instytutach zakonnych szczególnie potrzebują pomocy w rozwoju duchowym, tj. wsparcia poprzez kierownictwo duchowe. Może ono łączyć się ze sprawowaniem sakramentu pojednania lub też dokonywać się w formie pozasakramentalnej. W jednej i drugiej formie należy zastanowić się nad zachowaniem stosownej tajemnicy lub sekretu informacji, dyskrecji i poufności². Oprócz przestrzegania tajemnicy spowiedzi, chodzi także o respektowanie dobrego imienia oraz intymności osób, bezpieczeństwa informacji uzyskanych w tymże kierownictwie i ochrony danych osobowych. Zagadnienia te zostaną omówione w poniższym opracowaniu.

2. TAJEMNICA I SEKRET SPOWIEDZI

Spowiednik, jako kierownik duchowy, jest obdarzony wielkim zaufaniem. Ci, którzy korzystają z jego posługi sakramentalnej czy duchowej, mają prawo oczekiwać, że wszystko, co zostanie wypowiedziane, będzie objęte stosowną tajemnicą. Zobowiązanie do tajemnicy lub sekretu spowiedzi bardzo mocno eksponuje prawo kanoniczne, ale także choć w mniejszym zakresie występuje w prawie polskim.

¹ Opracowanie poniższe jest kontynuacją artykułu: A. Domasz, *Kierownictwo duchowe alum-nów seminariów duchownych i zakonników w Prawie Kanonicznym (I): forma sakramentalna i poza-sakramentalna*, *Seminare* 36(2015)3, s. 21-31.

² Teologiczno-moralna natura tajemnicy w odniesieniu do różnych zagadnień prawa kanonicznego, por. R. Coronelli, *Il significato ecclesiale del segreto*, *Quaderni di Diritto Ecclesiale* 26(2013)1, s. 9-54.

a) Prawo kanoniczne

Kościół w swoim prawie szczególnie podkreśla tajemnicę spowiedzi, chroniąc prawa każdego penitenta. Zobowiązuje spowiednika do bezwzględnego zachowania tajemnicy spowiedzi świętej, która jest nienaruszalna, „dlatego nie wolno spowiednikowi słowami lub w jakiegokolwiek inny sposób i dla jakiegokolwiek przyczyny w czymkolwiek zdradzić penitenta”³. Absolutnie nikt, nawet najwyższa władza kościelna, nie może zwolnić spowiednika z tej tajemnicy; jest nią związany aż do końca swego życia⁴. Kościół nie posiada władzy dyspensowania w tym zakresie: tajemnica spowiedzi nie należy do dziedziny prawa czysto kościelnego. Nauczanie Kościoła zawarte w *Katechizmie Kościoła Katolickiego* potwierdza tak określone zobowiązanie spowiednika: „tajemnica ta, która nie dopuszcza żadnych wyjątków, nazywa się *pieczęcią sakramentalną*, ponieważ to, co penitent wyznał kapłanowi, zostaje *zapieczętowane przez sakrament*”⁵.

Bezpośrednim przedmiotem tajemnicy są grzechy wyznane przez penitenta podczas spowiedzi, tak ciężkie, jak i lekkie⁶. Tajemnica sakramentalna wiąże także, gdyby kapłan nie udzielił rozgrzeszenia czy gdyby sakrament został przerwany. Należy też wspomnieć o przedmiocie pośrednim, tj. o tym, co osoba spowiadająca wyznała dodatkowo, jako wyjaśnienia i okoliczności towarzyszące grzechom czy własne ułomności⁷. „Nie wystarczy jednak zachowywać milczenia na temat tożsamości osoby i jej grzechów, trzeba nim objąć także wszelkie zdarzenia i okoliczności, których przypomnienie, choć nie są to grzechy, może wyrządzić przykrość penitentowi, zwłaszcza zaś gdy mogłoby mu zaszkodzić”⁸.

Gdyby kapłan nie dochował tajemnicy, to dopuściłby się zdrady bezpośredniej lub pośredniej. Bezpośrednie naruszenie tajemnicy ma miejsce wtedy, gdy spowiednik wyjawia osobie trzeciej zarówno penitenta, jak i jego grzechy objęte tajemnicą. Pośrednie naruszenie tajemnicy występuje wtedy, gdy spowiednik powoduje swoim działaniem lub zaniechaniem powstanie niebezpieczeństwa wyjawienia penitenta

³ *Codex Iuris Canonici, auctoritate Joannis Pauli PP. promulgatus, Kodeks Prawa Kanonicznego*. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Pallotinum, Poznań 1984 [dalej: KPK 1983], kan. 983 § 1. O zakazie wykorzystania w zewnętrznym zarządzie wiedzy uzyskanej podczas spowiedzi, por. tamże, kan. 984 § 1-2; treść ta została omówiona w pierwszej części tego opracowania, por. A. Domaszek, *Kierownictwo duchowe alumnów seminariów duchownych i zakonników w Prawie Kanonicznym (I)*, s. 23. 27.

⁴ Także śmierć penitenta nie zwalnia spowiednika z zachowania tajemnicy. Spowiednik nie może nawiązać do treści spowiedzi w rozmowie pozasakramentalnej z penitentem, chyba że ten wyraźnie na to się godzi i sam wychodzi z inicjatywą, por. Jan Paweł II, *Tajemnica spowiedzi świętej*, L'Osservatore Romano, wyd. pol., 15(1994)5, s. 21-22; R. Coronelli, *Il significato ecclesiale del segreto*, s. 15.

⁵ *Katechizm Kościoła Katolickiego*, wyd. 2, Pallotinum, Poznań 2002, nr 1467. Por. Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Kapłan sługa Bożego miłosierdzia. Wskazania dla spowiedników i kierowników duchowych* (9 marca 2011), Wydawnictwo Archidiecezji Warszawskiej, Warszawa 2011, nr 32.

⁶ *Rozróżnienie grzechów ciężkich lub lepiej śmiertelnych i powszednich*, por. *Joannes Paulus II, Adhortatio Reconciliatio et poenitentia* (2 grudnia 1984), AAS 77(1985), s. 185-274, nr 17.

⁷ Por. M. Pastuszko, *Sakrament pokuty i pojednania*, Wydawnictwo Jedność, Kielce 1999, s. 390; por. tamże historia i aktualność tajemnicy spowiedzi, s. 379-404.

⁸ Por. Jan Paweł II, *Tajemnica spowiedzi świętej*, s. 21.

i jego grzechu; pośrednio ze słów lub zachowania kapłana można podejrzewać, kto jest sprawcą grzechu lub o jaki grzech osoby spowiadanej chodzi. Najlepiej jest, kiedy spowiednik unika wszelkich wypowiedzi, które choćby pośrednio mogą być skojarzone ze spowiedzią i konkretnym penitentem oraz słabościami czy brakami tego ostatniego.

Za bezpośrednie naruszenie tajemnicy sakramentalnej kapłan podlega karze ekskomuniki *latae sententiae* zastrzeżonej Stolicy Apostolskiej. Gdyby doszło do pośredniej zdrady tajemnicy, sędzia ma obowiązek ukarać go stosownie do ciężkości popełnionego przestępstwa⁹. Spowiednik nie może być świadkiem w procesie kościelnym: „Za niezdolnych należy uznać: [...] kapłanów w odniesieniu do wszystkiego, co poznali z sakramentalnej spowiedzi, chociażby penitent prosił o ujawnienie tego; co więcej, tego, co przez kogokolwiek i w jakikolwiek sposób zostało usłyszane z okazji spowiedzi, nie można w sądzie przyjąć nawet jako śladu prawdy”¹⁰.

Zachowanie tajemnicy wynika głównie z motywacji religijnej, w spowiedzi następuje relacja pomiędzy spowiadającym się a Bogiem, kapłan wysłuchuje grzechów *in foro Dei*¹¹. Również uzasadnieniem tajemnicy jest zasada sprawiedliwości; zobowiązanie wynika z prawa naturalnego, aby nie naruszać sekretów, które naruszają dobre imię bliźnim¹². Każde naruszenie tajemnicy sakramentalnej spowiedzi jest poważnym nadużyciem zaufania wiernych, którzy mają prawo do ochrony własnej intymności. Do zaistnienia przestępstwa konieczna jest wina umyślna, tj. spowiednik działa w pełni świadomie i dobrowolnie, jednocześnie dopuszcza się grzechu ciężkiego.

Kolejnymi osobami, które są zobowiązane do odpowiedniej dyskrecji są tłumacz¹³ i inne postronne osoby, gdyby dowiedziały się o czyichś grzechach wypowiedzianych na spowiedzi. W odniesieniu do nich ustawodawca kościelny stanowi o zobowiązaniu do zachowania sekretu spowiedzi (*secretum*)¹⁴. Taką osobą, która może poznać treść spowiedzi, będzie ponadto przełożony kościelny, do którego odesłał spowiednik. Chodzi o uwolnienie od kary w zakresie wewnętrznym sakramentalnym z cenzury ekskomuniki lub interdyskrecji, wiążącej mocą samego prawa, jeszcze nieokreślonej. Spowiednik rozgrzesza penitenta, któremu jest trudno

⁹ Por. KPK 1983, kan. 1388 § 1. Naruszenie tajemnicy lub sekretu spowiedzi, por. W. Wójcik, J. Krukowski, F. Lempa, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. 4, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1987, s. 262-264; J. Syryjczyk, *Kanoniczne prawo karne. Część szczególna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2003, s. 127-133; W. Góralski, E. Górecki, J. Krukowski, J. Krzywda, P. Majer, B. Zubert, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. III/2: *Księga IV. Uświęcające zadanie Kościoła*, Pallotinum, Poznań 2011, s. 167; R. Coronelli, *Il significato ecclesiale del segreto*, s. 27-38. Tematowi tajemnicy sakramentu spowiedzi poświęcony był kongres zorganizowany w Rzymie przez Penitencjarię Apostolską, w dniach 12-13 listopada 2014 r., por. <<http://www.penitenzieria.va/content/paenitentiaria/it/attivita/convegnosigillosacramentale.html>>, (data dostępu: 09.12.2015).

¹⁰ KPK 1983, kan. 1550 § 2 n. 2.

¹¹ Por. M. Pastuszko, *Sakrament pokuty i pojednania*, s. 395.

¹² Por. J. Syryjczyk, *Kanoniczne prawo karne*, s. 130.

¹³ Por. KPK 1983, kan. 990.

¹⁴ Por. tamże, kan. 983 § 2.

pozostawać w grzechu ciężkim przez czas konieczny do tego, aby zaradził kompetentny przełożony; jednocześnie spowiednik zobowiązuje penitenta do odniesienia się w ciągu miesiąca, pod groźbą ponownego popadnięcia w karę, do kompetentnego przełożonego, bądź do kapłana posiadającego odpowiednie uprawnienia oraz zastosowania się do otrzymanych poleceń¹⁵. Trzeba jeszcze wspomnieć o innych postronnych osobach, które mogły usłyszeć treść spowiedzi, bo stały za blisko konfesjonału lub penitent za głośno mówił. Nie narusza natomiast sekretu spowiedzi sam penitent, który innym powie o swoich grzechach, choć zalecana jest mu dyskrecja, także w odniesieniu do tego, co powiedział spowiednik¹⁶. Przedmiot zachowania sekretu, tak jak i tajemnicy w odniesieniu do kapłana, jest ten sam: są to wszystkie grzechy wyznane na spowiedzi, okoliczności grzechu i inne ułomności lub braki wyznane podczas spowiedzi. W odniesieniu do osób, które dokonują zdrady sekretu, sędzia ma obowiązek ukarać je sprawiedliwą karą, nie wyłączając ekskomuniki¹⁷. Przepięstwa naruszenia sekretu można dokonać tylko bezpośrednio, nie zaś pośrednio¹⁸.

Zachowanie tajemnicy oraz sekretu spowiedzi nie pozwala na jakąkolwiek formę nagrywania czy następnie upowszechniania treści sakramentu przez osoby postronne oraz samego spowiednika. Paweł VI upoważnił Kongregację Nauki Wiary, która 23 marca 1973 r. wydała deklarację na ten temat. Za nagrywanie i jej upowszechnianie groziła ekskomunika *latae sententiae*¹⁹. Ponownie 23 września 1988 r. ta sama Kongregacja przypominała wcześniejszą decyzję²⁰. W wydanym dekrete zakazano wszelkiego nagrywania spowiedzi, także fikcyjnej: symulacji sakramentu czy to przez spowiednika, czy przez penitenta. Ponadto zakazano upublicznienia nagranej spowiedzi. Złamanie zakazów jest przestępstwem zagrożonym karą ekskomuniki *latae sententiae*; tego typu sankcja zakłada winę umyślną: czy spowiednika, czy penitenta²¹.

Na mocy dokumentu *Normae de gravioribus delictis* z 21 maja 2010 r., Kongregacji Nauki Wiary zastrzeżono przestępstwa: bezpośredniego lub pośredniego zerwania tajemnicy sakramentalnej (kan. 1388 § 1 KPK), a także złośliwe rejestrowanie (bez względu na środki techniczne) lub upowszechnianie za pomocą środków komunikacji społecznej treści – prawdziwych czy fałszywych – przekazanych przez spowiednika czy penitenta podczas spowiedzi sakramentalnej²².

¹⁵ Por. tamże, kan. 1357 § 1-2.

¹⁶ Por. Jan Paweł II, *Tajemnica spowiedzi świętej*, s. 21.

¹⁷ Por. KPK 1983, kan. 1388 § 1.

¹⁸ Por. J. Syryjczyk, *Kanoniczne prawo karne*, s. 132.

¹⁹ Por. Sacra Congregatio pro Doctrina Fidei, *Declaratio de tuenda Sacramenti Paenitentiae dignitate* (23 marca 1973), AAS 65(1973), s. 678; M. Pastuszko, *Sakrament pokuty i pojednania*, s. 393-394.

²⁰ Por. Sacra Congregatio pro Doctrina Fidei, *Decretum* (23 września 1988), AAS 80(1988), s. 1367; M. Pastuszko, *Sakrament pokuty i pojednania*, s. 402-404.

²¹ Por. J. Syryjczyk, *Kanoniczne prawo karne*, s. 133-134.

²² Por. Kongregacja Nauki Wiary, *Modyfikacje wprowadzone do tekstu Normae de gravioribus delictis*, L'Osservatore Romano, wyd. pol., 10(2010), s. 53-56, art. 4 § 1 n. 5, art. 4 § 2.

Następnie należy przypomnieć, że podczas sprawowania sakramentu, spowiednik winien zachować dyskrecję i roztropność w stawianiu pytań spowiadającemu się, m.in. nie dociekając, kto jest współnikiem w grzechu²³. Obowiązek zachowania nienaruszalności tajemnicy sakramentu pojednania jest powszechnie znany i szeroko opisany w literaturze kanonistycznej.

W sytuacji, gdy spowiednik jest zarazem kierownikiem duchowym²⁴, tym samym jego kierownictwo zwykle łączy się z wysłuchaniem spowiedzi, i automatycznie wszelkie sprawy jemu powierzane są objęte pieczęcią sakramentalną. Także gdyby chodziło o ułomności czy słabości tego, dla którego jest kierownikiem duchowym. Nawiązywanie do nich, poza wymiarem sakramentalnym, koniecznie domaga się akceptacji kierowanego, jak również wyjścia z inicjatywą od strony tego ostatniego.

b) Prawo polskie

W dalszej kolejności należy poruszyć kwestię, jak normy prawa kanonicznego są respektowane przez prawo państwowe. Trudno oczekiwać, że rozwiązania prawa państwowego będą tożsame z kanonicznymi. Zagadnienie uszanowania tajemnicy, jaką spowiednik posiadał w trakcie sprawowania sakramentu pojednania, wynika z wielu przesłanek. Chodzi głównie o uszanowanie godności ludzkiej, autonomię i niezależność państwa i Kościoła, wolność religijną, prawo do prywatności i komunikowania się²⁵. Z tych przyczyn wytworzyła się konstrukcja zakazu dowodowego, tj. w postępowaniu karnym nie można wykorzystać zeznań spowiednika.

Zakaz dowodowy w polskim prawie karnym dotyczący spowiedzi należy rozpatrywać podmiotowo i przedmiotowo, kogo i czego dotyczy zakaz. Od strony podmiotowej wyróżnia się spowiednika, penitenta, a także występującego ewentualnie tłumacza i osoby postronne, które usłyszały treść spowiedzi. Prawo polskie chroni tylko spowiednika: „Nie wolno przesłuchiwać jako świadków: [...] 2) duchownego co do faktów, o których dowiedział się na spowiedzi”²⁶. Kategoryczny zakaz dotyczy tylko duchownego, także gdyby utracił stan duchowny²⁷. Ze względu

²³ Por. KPK 1983, kan. 979. Dyskrecja w odniesieniu do kierownictwa duchowego, por. Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Kapłan sługa Bożego miłosierdzia*, nr 101.

²⁴ Zalecenie połączenia sakramentu spowiedzi z kierownictwem duchowym, por. Joannes Paulus II, *Adhortatio Reconciliatio et paenitentia*, nr 32; Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium o posłudze i życiu kapłanów* (31 stycznia 1994), Libreria Editrice Vaticana 1994, nr 54; Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Kapłan głosiciel słowa, szafarz sakramentów i przewodnik wspólnoty w drodze do trzeciego tysiąclecia chrześcijaństwa* (19 marca 1999), Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej Biblios, Tarnów 1999, nr III/2; Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Kapłan sługa Bożego miłosierdzia*, nr 42, 73.

²⁵ Por. M. Wielec, *Zakaz dowodowy tajemnicy spowiedzi w postępowaniu karnym*, Wydawnictwo UKSW, Warszawa 2012, s. 144-179.

²⁶ Ustawa z 6 czerwca 1997 r. *Kodeks Postępowania Karnego*, Dz. U. z 1997, nr 89, poz. 555 z późn. zm, art. 178.

²⁷ Por. A. Mezgłowski, H. Misztal, P. Stanisławski, *Prawo wyznaniowe*, wyd. 3, Wydawnictwo H.C. Beck, Warszawa 2011, s. 294.

na to, że spowiedź występuje tylko w Kościele katolickim, zakaz nie dotyczy innych duchownych z pozostałych kościołów i wspólnot wyznaniowych. Prawo polskie chroni więc spowiednika, ale tylko jego. Podczas gdy prawo kanoniczne nakłada na tłumacza obowiązek zachowania sekretu spowiedzi, to takiego zastrzeżenia nie podaje polski ustawodawca. Stąd tłumacz i inne osoby, które dowiedziałyby się o treści spowiedzi, nie są chronione, więc mogą występować w roli świadka²⁸. Zakres ochrony tajemnicy spowiedzi, od strony podmiotowej, jest zatem różny w prawie kanonicznym i karnym polskim. Od strony przedmiotowej jest zgodny, chroni się to wszystko, co spowiednik usłyszał od penitenta.

Ochrona tajemnicy spowiedzi występuje następnie w prawie cywilnym. Kodeks Postępowania Cywilnego stanowi, że „duchowny może odmówić zeznań, co do faktów powierzonych mu na spowiedzi”²⁹. Mniej kategoryczne sformułowanie tu użyte, inaczej niż w prawie karnym, sugeruje, że spowiednik mógłby zeznawać, świadcząc o tym, co usłyszał na spowiedzi. Jednakże normy prawa kanonicznego nie pozostawiają spowiednikowi swobodnej decyzji w tej przestrzeni, jednoznacznie zakazując zdrady tajemnicy spowiedzi³⁰.

Problematyka dotycząca spowiednika występuje również w prawie administracyjnym: „Świadcami nie mogą być: [...] 3) duchowni co do faktów objętych tajemnicą spowiedzi”³¹. Opierając się na tej podstawie, spowiednik uchylił się od obowiązku składania zeznań. W uzupełnieniu dodać należy, że zagadnienie tajemnicy spowiedzi wystąpi ponadto w Ustawie o Najwyższej Izbie Kontroli³² i Ustawie o Ordynacji podatkowej³³.

Takie wyłączenie spowiednika, jako świadka, nie dotyczy kierowników duchowych czy innych wychowawców w seminariach lub zakonnych domach formacyjnych, w sytuacji, gdy ich wiedza nie pochodzi z sakramentalnej spowiedzi. Wymagania kościelne o zachowaniu tajemnicy i dyskrecji kierownika duchowego nie mają bezpośredniego zastosowania na forum prawa polskiego. Ewentualne odmówienie przez niego zeznań pociąga za sobą konsekwencje i sankcje, określone w prawie polskim³⁴.

²⁸ Por. M. Wielec, *Zakaz dowodowy tajemnicy spowiedzi w postępowaniu karnym*, s. 181-185.

²⁹ Ustawa z 17 listopada 1964 r. Kodeks Postępowania Cywilnego, Dz. U. z 1964, nr 43, poz. 296 z późn. zm, art. 261 § 2.

³⁰ W postępowaniu cywilnym, tłumacz, który pomagał w spowiedzi, a wezwany na świadka, mógłby uchylić się od tego obowiązku, powołując się na to, że jego zeznanie naraziłoby go na konsekwencje karne (kanoniczne) lub chodzi o istotne pogwałcenie tajemnicy zawodowej, por. tamże. Prawna możliwość uchylenia się tłumacza lub innych postronnych osób od obowiązku zeznawania w państwowym procesie karnym, por. M. Wielec, *Zakaz dowodowy tajemnicy spowiedzi w postępowaniu karnym*, s. 264-270.

³¹ Ustawa z 14 czerwca 1960 r. Kodeks Postępowania Administracyjnego, Dz. U. z 1960, nr 30, poz. 168 z późn. zm, art. 82 pkt. 3.

³² Por. Ustawa z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli, Dz. U. z 2001, nr 85, poz. 937 z późn. zm, art. 43 pkt. 2.

³³ Por. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Ordynacja podatkowej, Dz. U. z 1997, nr 137, poz. 926, art. 195 pkt. 3.

³⁴ Kierownik duchowy, nie będący spowiednikiem, mógłby uchylić się od obowiązku zeznawa-

3. POUFNOŚĆ I DYSKRECJA

Kiedy jednak następuje rozdzielenie funkcji spowiednika od kierownika duchowego, ten ostatni, poznając cokolwiek od osoby, tj. poza sakramentem pojednania, również jest zobowiązany do zachowania poufności i dyskrecji (tajemnicy). Jednym z ważniejszych przepisów w tym kontekście jest kan. 220 *Kodeksu Prawa Kanonicznego* z 1983 r.: „Nikomui nie wolno bezprawnie naruszać dobrego imienia, które ktoś posiada, ani też naruszać prawa każdej osoby do ochrony własnej intymności”³⁵. Prawodawca kościelny chroni prawo każdego do dobrej opinii oraz prawo do własnej intymności. Są to prawa naturalne, które przynależą każdej osobie, niezależnie od tego, w jakiej społeczności żyje ta osoba. Uszanowanie tych praw należy odnosić również do wspólnoty seminarium duchownego i formacyjnych domów zakonnych.

Kierownik duchowy powinien być bardzo dyskretny. Dlatego będzie najlepiej, jeśli jak najmniej mówi na temat osoby, której służy jako kierownik. Jeśli jednak zaistniałaby konieczność wypowiedzenia się, należy pamiętać o kanonicznych wymogach dotyczących zachowania dobrej opinii, której nie można naruszać w sposób bezprawny. Dodać należy, na gruncie prawa kanonicznego, że takie naruszenie dobrego imienia, które jest zniesławieniem, nabiera cech przestępstwa kanonicznego³⁶. Również kanoniczny proces karny domaga się uszanowania dobrego imienia osoby oskarżonej lub innych zainteresowanych³⁷, co wyjątkowo, ale może się zdarzyć w odniesieniu do alumnów czy młodych zakonników.

„Natomiast nie jest zabronione legalne naruszenie czyjejś dobrej opinii, tzn. gdy jest usprawiedliwione faktyczną utratą przez kogoś dobrego imienia w następstwie popełnienia przestępstwa stwierdzonego prawomocnym wyrokiem, bądź na skutek zmanifestowania uporu pozostawania w publicznym grzechu ciężkim

nia, co zasygnalizowano wyżej w przypisie nr 30.

³⁵ O prawie do dobrej opinii i ochrony życia prywatnego stanowiła soborowa konstytucja, por. Sobór Watykański II, *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes”* (7 grudnia 1965), w: *Sobór Watykański II, Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, Poznań 2002, s. 526-606, nr 26. Komentarz do kan. 220, por. P. Majer, *Ochrona prywatności w kanonicznym porządku prawnym*, w: *Ochrona danych osobowych i prawo do prywatności w Kościele. Materiały z sympozjum zorganizowanego przez Instytut Prawa Kanonicznego Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie* (15 maja 2001 r.), PAT, Kraków 2001, s. 67-98; P. Skonieczny, *Pojęcie dobrego imienia (bona fama) w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r. Jana Pawła II na podstawie kan. 220*, *Prawo Kanoniczne. Kwartalnik Prawno-Historyczny* 52(2009)1-2, s. 59-84; L. Chiappetta, *Il Codice di Diritto Canonico. Commento giuridico-pastorale*, t. I, Edizioni Dehoniane, Roma 1996, s. 314-316; *New commentary of the Code of Canon Law*, red. J. P. Beal, J. A. Corriden, T. J. Green, Paulist Press, New York-Mahwah 2000, s. 227-228. Por. także M. Fazo, *Il Diritto alla buona fama e alla privacy nel moderno Magistero della Chiesa sulla comunicazione sociale*, *Antoniano* 72(2007)4, s. 677-698.

³⁶ Por. KPK 1983, kan. 1390 § 2-3; J. Syryjczyk, *Kanoniczne prawo karne*, s. 142-147.

³⁷ Por. KPK 1983, kan. 1717 § 2, 1455 § 3, 1548 § 2, 1598 § 1. Por. także D. Salvatori, *Il dovere di rispondere al giudice e il dovere del segreto come causa esimente: la ratio dei cann. 1531 § 2 e 1548 § 2 nel rapporto deontologico tra giudice e interrogato*, *Quaderni di Diritto Ecclesiale* 26(2013)1, s. 55-76.

[...]”³⁸. Zgodnie z kan. 915 *Kodeksu* z 1983 r., osobie pozostającej w publicznym grzechu ciężkim proboszcz lub inny szafarz może odmówić Komunii św. Odnośząc problematykę do kierownictwa duchowego, wydaje się, że kierownik duchowy mógłby odmówić Komunii św. osobie kierowanej, jeśli sytuacja grzechu ciężkiego jest publicznie wiadoma. Jeśli jednak kierownik wie o czymś sekretnym z życia osoby kierowanej, co nie jest publicznie rozgłoszone, to nie powinien odmawiać Komunii św. czy podejmować innych działań, które zniesławiałyby tego ostatniego. Treści ujawniane w kierownictwie duchowym nie są objęte tajemnicą tak rygorystycznie ujmowaną jak w sakramencie spowiedzi. Tym niemniej, m.in. w oparciu o kan. 220, należy stwierdzić, że zachowanie tajemnicy nie jest tylko powinnością moralną, ale także ma naturę prawną, która wynika z zasady sprawiedliwości³⁹.

Ochrona własnej intymności, wyrażona w treści kan. 220, dotyczy zakresu bardziej osobistego i głębszego, czego nie oddaje w pełni termin „prywatność”; intymność nie jest wystawiona na widok publiczny⁴⁰. Intymność osoby tworzą m.in.: wewnętrzna sfera myśli, uczuć i przeżyć, postęp w cnotach lub trudności w życiu duchowym oraz takie zagadnienia, jak np. zdrowie czy skłonności seksualne. Prawo kanoniczne chroni intymność, co należy również odnieść do zagadnienia forum wewnętrznego, więc spraw sumienia, także gdy są one uzewnętrzniane w kierownictwie duchowym pozasakramentalnym. Roztropność i dyskrecja kierownika duchowego wpisuje się w wymogi prawa kanonicznego. Wszystko, co wypowiada alumn lub młody zakonnik swemu kierownikowi, należy uszanować. Jedynie wyrażona zgoda zainteresowanej osoby i jednocześnie jakaś zewnętrzna konieczność wyrażenia stanowiska lub opinii zwalniałyby kierownika z zachowania stosownej tajemnicy.

Kierownik duchowy w seminarium duchownym nie zabiera głosu w sprawie dopuszczania kandydatów do święceń i nie wyraża zewnętrznych opinii na temat osób kierowanych. „Ojciec duchowny, związany ściśle tajemnicą dotyczącą treści przeprowadzonych rozmów z alumnami, nie zabiera głosu w sprawie dopuszczania do święceń lub ich wstrzymania, nie wydaje też opinii o alumnach”⁴¹.

Zagadnienie poufności, dobrego imienia i intymności niekiedy zderza się z wymogami, które stawia formacja seminaryjna czy zakonna. Chociaż potrzeba dokonywania badań psychologicznych kandydatów do święceń lub profesji zakonnej nie dotyczy bezpośrednio kierownictwa duchowego, to należy tę kwestię

³⁸ J. Dyduch, W. Góralski, E. Górecki, J. Krukowski, M. Sitarz, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II/1: *Księga II. Lud Boży*, Pallotinum, Poznań 2005, s. 37.

³⁹ Por. P. Majer, *Ochrona prywatności w kanonicznym porządku prawnym*, s. 88-89.

⁴⁰ Por. J. Dyduch, W. Góralski, E. Górecki, J. Krukowski, M. Sitarz, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II/1, s. 37; P. Majer, *Ochrona prywatności w kanonicznym porządku prawnym*, s. 74-78.

⁴¹ *Zasady formacji kapłańskiej w Polsce*, Tygodnik Katolicki „Niedziela”, Częstochowa 1999, nr 108. Por. KPK 1983, kan. 240 § 2. Jan Paweł II stawia kierownikom duchowym postulat rozwagi i dyskrecji, por. tenże, *Posynodalna adhortacja apostolska Pastores dabo vobis* (25 marca 1992), Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej, Wrocław 1992, nr 66.

zasygnalizować⁴². Przy przyjęciu do nowicjatu, według treści kan. 642 KPK 1983, można posiłkować się pomocą biegłych (psychologów i psychiatrów), aby stwierdzić zdrowie, charakter i dojrzałość kandydatów. Przeprowadzenie badań, w razie rzeczywistej potrzeby, co wynika także z wymogów formacji seminarysty lub np. prawa własnego instytutu zakonnego, również winno respektować zachowanie dobrej opinii i intymności osób. Oznacza to, że ci spośród wychowawców seminarystów lub zakonnych, którzy zapoznali się z badaniami alumnow lub zakonników/c, mają obowiązek zachować daleko idącą dyskrecję na ten temat.

4. PRZECHOWYWANIE INFORMACJI I OCHRONA DANYCH OSOBOWYCH

Zazwyczaj spotkanie z kierownikiem duchowym dokonuje się w formie rozmowy. Niekiedy kierownik na własne potrzeby opracowuje jakieś notatki. Ewentualne ich sporządzanie także wymaga respektowania praw osoby kierowanej. Oznacza to konieczność zabezpieczenia notatek czy informacji, opinii lub dokumentów, przed dostaniem się w nieuprawnione ręce. Należy je przechowywać w zamkniętym pomieszczeniu lub biurze, aby osoby niepowołane nie mogły się z nimi zapoznać.

Przy aktualnym powszechnym korzystaniu z cyfrowego zapisu należy rozważyć także zagadnienie przechowywania informacji z wykorzystaniem komputera stacjonarnego, przenośnych cyfrowych narzędzi komunikacji oraz nośników danych. Jakikolwiek cyfrowy zapis na temat osoby kierowanej także domaga się roztropności kierownika, aby zachować poufność i dyskrecję.

Zagadnienie kierownictwa duchowego koreluje w tym przypadku z tematyką ochrony danych osobowych⁴³. Tym bardziej, że widać analogię intymności zagadnień odśladanych w kierownictwie duchowym, nie tylko do samego pojęcia danych osobowych, ale również do tzw. danych wrażliwych. Do tych ostatnich, według brzmienia polskiej ustawy, zalicza się m.in. pochodzenie rasowe lub etniczne, poglądy polityczne, stan zdrowia, kod genetyczny, nałogi, życie seksualne, orzeczenia przed sądem lub urzędem⁴⁴. Celem zachowania stosownej tajemnicy,

⁴² Por. KPK 1983, kan. 241 § 1, 642, 689 § 2, 1029, 1041 n.1, 1044 § 2 n.2; P. Majer, *Ochrona prywatności w kanonicznym porządku prawnym*, s. 79-82. W związku z prewencyjnymi działaniami Kościoła, które mają na celu ochronę dzieci i młodzieży przed aktami pedofilii, niektóre badania psychologiczne mogą być w przyszłości bardziej sprofilowane w tym kierunku.

⁴³ Por. *Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych*, Dz. U. z 1997 r. nr 133, poz. 883 z późn. zm.; A. Domaszk, *Ochrona danych osobowych - obowiązek duszpasterski*, Prawo Kanoniczne. Kwartalnik Prawno-Historyczny 53(2010)3-4, s. 43-67; tenże, *Możliwości zastosowania Internetu w misji Kościoła. Studium kanoniczno-teologiczne*, Poligrafia Inspektoratu Towarzystwa Salezjańskiego, Kraków 2013, s. 361-367. Przechowywanie archiwalnych informacji, które m.in. dotyczą osób, por. także: J. Adamczyk, *Archiwa kościelne w aspekcie kanonicznym*, Roczniki Nauk Prawnych 22(2012)3, s. 165-189; A. Longhitano, *Gli Archivi ecclesiastici*, *Ius Ecclesiae* 4(1992)2, s. 649-667; G. Marchetti, *Gli archivi ecclesiastici diocesani e parrocchiali*, *Quaderni di Diritto Ecclesiastico* 28(2015)1, s. 65-87.

⁴⁴ Por. *Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych*, art. 27 ust. 1.

kierownik duchowy winien pamiętać o wymogach instrukcji na temat ochrony danych osobowych, którą opracowała Konferencja Episkopatu Polski w 2009 r., co dotyczy również przechowywania danych na nośnikach cyfrowych⁴⁵.

Kierownictwo duchowe niekiedy wykracza poza fizyczne spotkanie dwóch osób. Współczesna rzeczywistość komunikowania się pozwala na rozmowę za pośrednictwem mediów elektronicznych, w tym także tzw. mediów społecznościowych. W formacji seminaryjnej czy zakonnej pierwszorzędne znaczenie posiada realne spotkanie i rozmowa osób: kierownika z alumnem (młodszym zakonnikiem/cą). Jednakże nie należy wykluczać potrzeby poszukiwania kierownictwa u osób, które są oddalone, a jedynym możliwym jest kontakt za pośrednictwem Internetu. Możliwość taka została dostrzeżona w dokumencie *Kościół a Internet*: „Internet ma zastosowanie w wielu rodzajach działalności [...] oraz pewnych formach duszpasterskiego poradnictwa i kierownictwa duchowego”⁴⁶. Pojawiają się pierwsze badania, które stawiają pytanie, czy Internet jest przydatny w kierownictwie duchowym dla duchownych⁴⁷. Choć na razie zagadnienie jest marginalne, to nie należy wykluczać, że może się ono rozwijać⁴⁸. Korzystanie z narzędzi elektronicznej komunikacji należy łączyć z dużą dozą rozważań, aby zachować poufność informacji.

5. ZAKOŃCZENIE

Kierownictwo duchowe w formacji seminaryjnej i zakonnej domaga się przestrzegania stosownej tajemnicy i dyskrecji. Niezależnie od tego, czy łączy się ze sprawowaniem sakramentu pojednania, czy jest to forma pomocy duchowej pozasakramentalnej. Zauważa się tu gradację różnych form tajemnicy. Najwyższym stopniem jest tajemnica sakramentu spowiedzi. Spowiednik jest bezwzględnie związany tajemnicą spowiedzi. Zagadnienie to jest powszechnie znane i zabezpieczone na forum prawa kanonicznego. Spowiednik nie może być również powołany na świadka w polskim procesie karnym lub administracyjnym. Zwolnienie z obowiązku zeznawania w tych procesach dotyczy tylko kapłana-spowiednika, nie obejmuje innych osób, w tym tłumacza, które dowiedziały się o treści spowiedzi.

⁴⁵ Por. Sekretariat Konferencji Episkopatu Polski, *Instrukcja Ochrona danych osobowych w działalności Kościoła Katolickiego w Polsce* (23 września 2009), Akta Konferencji Episkopatu Polski 16(2009), s. 53-59.

⁴⁶ Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu, *Kościół a Internet* (22 lutego 2002), Biuletyn KAI 10 (10 marca 2002), s. 31-35, nr 5.

⁴⁷ Por. NewMine Lab (USI), Wydział Instytucjonalnej Komunikacji Społecznej (PUSC), *Picture - korzystanie przez duchownych z ICT w ich praktyce kapłańskiej. Raport z Polski - wersja 1.1* (09.2010), w: *Internet i Kościół*, red. J. Kloch, Dom Wydawniczy ELIPSA, Warszawa 2011, s. 246-247.

⁴⁸ Przeglądając Internet można spotkać dyskusje nad możliwością łączenia kierownictwa duchowego z nowymi narzędziami komunikacji, por. *Czy możliwe kierownictwo duchowe przez Internet?*, <<http://www.katolik.pl/forum/read.php?f=1&i=96760&t=96760>>; *Kierownik duchowy*, <http://www.rozmawiamy.jezuici.pl/forum/81/n/2704#Com_2704>; *Kierownictwo duchowe*, <<http://biblia.webd.pl/forum/viewtopic.php?t=1160>>, (data dostępu: 10.12.2015).

Wszystkim kierownikom duchowym należy przypominać o należytej dyskrekcji i poufności wobec informacji, które pochodzą z tego kierownictwa. Są oni zobowiązani prawnie, a nie tylko moralnie, do ochrony dobrego imienia i intymności osób, którym służą. Na forum prawa polskiego istotne są tu zapisy o ochronie danych osobowych.

W dalszej kolejności, wydaje się także zasadnym przypominać kierownikom duchowym, że troska o wspomniane dobre imię i intymność oznacza obowiązek starannego i zabezpieczonego przechowywania wszelkich dokumentów i notatek na temat osób, którym pomagają. Nowym wyzwaniem w tym odniesieniu jest ochrona dokumentów czy informacji zapisanych w formie cyfrowej czy również jakaś forma kierownictwa dokonująca się za pośrednictwem Internetu. Temat ten wymaga dalszych badań.

SPIRITUAL DIRECTION OF SEMINARISTS OF THEOLOGICAL SEMINARIES AND RELIGIOUSES IN THE CANON LAW (II): SECRECY

Summary

The study presents a discussion on the subject of the Canon Law, which defines the requirements for spiritual directors in seminars and formational religious houses. The study concerns the obligation to respect relevant secrecy of information, discretion, the seal of confession, respecting one's good name or the right to intimacy as well as the issue of protecting personal data.

The seal of confession is respected in the Polish state law. It should be reminded that appropriate discretion is due to the information derived in the course of providing non-sacramental spiritual direction. The director is called to protect the good name and privacy of the people whom he serves. A new challenge in this context is the protection of digital documents and information, as well as the issue of spiritual direction through the Internet. This subject requires further study.

Keywords: spiritual leadership, confession, good name, privacy, religious, seminarists, the Canon Law

Nota o Autorze: ks. dr hab. Arkadiusz Domaszk SDB prof. UKSW – absolwent Uniwersytetu Kard. Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, profesor nadzwyczajny na Wydziale Prawa Kanonicznego UKSW w Warszawie, wykładowca w Wyższym Seminarium Duchownym SDB w Krakowie. Zainteresowania naukowe: prawo o posłudze nauczania, mass media a prawo kanoniczne, dobra doczesne Kościoła, prawo wyznaniowe i prawo zakonne.

Słowa kluczowe: kierownictwo duchowe, spowiedź, dobre imię, intymność, zakonnicy, alumni, prawo kanoniczne